

INTRODUCCIÓ

Direcció de l'Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2017

Quan es parla d'envelliment, l'actualització de les dades sociodemogràfiques sol anar acompanyada de discursos alarmistes sobre la sostenibilitat del sistema sanitari i del sistema de pensions. No es tracta de negar-ho: la realitat actual és que augmenta progressivament la proporció de les persones de 60 anys i més, però si és important tenir en compte que «l'envelliment de la població és el resultat dels components del canvi demogràfic (fecunditat i mortalitat). En la mesura en què avança la transició demogràfica i es produeixen descensos de la mortalitat, i principalment de la fecunditat, s'assisteix a un procés gradual d'envelliment de la població (Chackiel, 2004, citat a CEPAL, s/d, pàg. 1)¹. En relació amb aquests dos components, la demografia no és una situació estable i inamovible: és possible modificar-ne la trajectòria amb les polítiques adequades. Els fluxos migratoris són un dels elements que influeixen sobre la major o menor joventut de la població d'un mateix país. Sense anar més lluny, a Espanya trobem una diferència molt important en termes d'edat mitjana i envelliment de la població entre unes comunitats autònomes i unes altres (Castella i Lleó, Astúries, Galícia, País Basc, Aragó, com a comunitats autònomes més envellides respecte de la mitjana, enfront de Ceuta i Melilla, Canàries, Múrcia, Illes Balears i Andalusia). D'altra banda, i pel que fa a la fecunditat, no són poques les veus que advoquen per dur a terme polítiques actives de suport a la natalitat en una societat com l'espanyola amb uns índexs de fecunditat molt baixos. De fet, en l'actualitat la natalitat a Espanya és en uns mínims històrics. Per la seva banda, i a nivell comparatiu, prenent com a referència els països que integren la UE, Espanya és també un dels països que se situa a la cua en dades de fecunditat. Així doncs, i representant la qüestió d'influir sobre els components de la demografia, ens referim a la necessitat de dur a terme polítiques, en sentit ampli, que incloguin tant ajudes econòmiques concretes i sostingudes durant el temps necessari com reformes de més importància que recolzin l'accés a l'ocupació de qualitat. En definitiva, mesures que afavoreixin i recolzin la natalitat. Sobre aquest tema, recordem el cas de Suècia, un país pioner en la posada en pràctica de polítiques per a la conciliació de la vida laboral i familiar i el tercer país de la UE amb una major taxa de natalitat després de França i Irlanda.

Així, l'anàlisi de les dades i de les projeccions demogràfiques ha de prendre's com escenaris de debat i de propostes, no com prediccions inexorables i irresolubles que passen, com a única solució, per accions relacionades amb mesures econòmiques de contenció de la despesa de les pensions. Abans d'entrar de ple en aquesta qüestió, de l'abordatge de la demografia i de les pensions, volem deixar clar que el de les pensions és un tema sensible que afecta i afectarà una gran part de la població i, per això, ha de tenir consens, ser creïble i estable. La presa de decisions no pot estar basada únicament en el debat econòmic, el qual, sense ser prescindible, no és l'únic debat possible i, a més, no pot estar condicionat per interessos aliens al benestar col·lectiu. La qüestió de les pensions requereix tenir en compte totes les alternatives possibles amb transparència, l'aportació de dades i la seva

¹ *Manual sobre indicadores de calidad de vida en la vejez*. CEPAL, s/d. Recuperat de: <http://www.bvsde.paho.org/bvsacd/cd65/vejez/cap1.pdf>

disseminació. El debat de les pensions no és un debat comptable, sinó sociològic i polític. Totes les solucions impliquen conseqüències per a l'estat del benestar (Ballester, Sánchez i Macías, 2016).² Les pensions constitueixen un dels pilars bàsics de la protecció social i han de ser dignes i adequades a una etapa de la vida en la qual ja no es duu a terme un treball remunerat, el qual es va realitzar durant un llarg període de vida laboral. El sistema públic de pensions és una conquesta democràtica, una opció de societat, una opció política sobre el grau de solidaritat que vol donar-se un país, una opció que implica tenir també una visió solidària, que passa per una millor distribució de la riquesa. I, en tot cas, coincidim amb Zufiaur (2010)³ en l'afirmació que no són els mercats financers sinó la societat la que ha de decidir políticament com és la part de la riquesa produïda que ha de destinar-se a les persones jubilades.

En qualsevol cas, i tenint en compte la reforma de les pensions al nostre país, observem que s'ha dut a terme fonamentalment considerant únicament la contenció de la despesa. No obstant això, una perspectiva àmplia d'aquesta qüestió requereix tenir també en compte el tema dels ingressos. En la mateixa línia del que comentàvem més amunt sobre el fet que les dades demogràfiques no són inexorables i que es pot dur a terme una acció política que influeixi en la joventut de la població, el mateix succeeix amb les pensions i l'equació d'ingressos i despeses. Encara que es parla menys de com millorar els ingressos que de com reduir les despeses, en aquest capítol és possible i necessari fer polítiques dirigides a millorar el finançament del sistema.

Recordem, en relació amb la regulació de les pensions a Espanya, que és entre 2011-2013 quan es produeix el major procés de regulació, amb la publicació d'una àmplia normativa orientada al manteniment del sistema i, alhora, a una profunda reforma del sistema mateix. Com s'ha indicat, les mesures es van orientar cap a la contenció de la despesa a partir de tres situacions o problemes de tipus demogràfic i sociològic: l'augment dels grups poblacionals jubilats (generació 1950-1970), l'augment de l'esperança de vida i la caiguda de la natalitat, i la reducció de treballadors que cotitzen. A partir d'aquestes premisses es duu a terme la reforma del sistema que passarà per diversos canvis, tots ells orientats, com diem, a la contenció de la despesa, i, amb això, de les pensions. Ens referim a l'augment de l'edat de jubilació, a l'augment del nombre d'anys de cotització, a l'augment del nombre d'anys per realitzar el càlcul de la pensió, a l'augment dels requisits per accedir a la jubilació anticipada i la jubilació parcial, i a la desvinculació de l'Índex de Preus al Consum (IPC), atès que la revaloració es vincula als ingressos i a les despeses de la Seguretat Social a través del factor de revaloració anual (FRA). Aquestes mesures donen com a resultat una

² Ballester Brage L., Sánchez Prieto L., Macías González, L. (2016). La reforma del sistema de pensions (95-114). Orte, C. (dir.) *Anuari de l'Envel·liment. Illes Balears 2016*. Palma: Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) / Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques / Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal / Universitat de les Illes Balears.

³ Zufiaur, J. M. (2010). ¿Sólo hay una manera de reformar las pensiones?. Recuperat de: <https://www.attac.es/2010/02/22/solo-hay-una-manera-de-reformar-las-pensiones/>

pèrdua de poder adquisitiu de les pensions. El 2017, i per setè any consecutiu, les pensions perden valor adquisitiu. Sobre aquest tema, i com recull Sevilla en un article publicat en *El Mundo*, el 4 de juny de 2017, «en l'actualització del programa d'estabilitat 2017-2020 enviat a Brussel·les es calcula l'"estalvi per la reforma" en una corba creixent que comença en el 0,8% del PIB el 2020, fins a arribar al 3,4% el 2050, de tal manera que s'aconsegueix establir la ràtio despesa en pensions/PIB, malgrat la forta pressió demogràfica derivada de l'envelliment de la població». En la línia ja comentada, la reforma de les pensions s'ha orientat a contenir la despesa i a reduir-la, a costa d'empobrir els pensionistes.

Són moltes les veus a favor de la revisió dels ingressos del sistema. Això, és clar, significa tenir en compte qüestions importants de les quals amb prou feines es discuteix, encara que són de summa importància. Una de les més importants té a veure amb l'augment de l'atur i la reducció dels salaris, cosa que ha possibilitat la reforma laboral, i l'augment de l'ocupació temporal, de baixa remuneració i amb unes cotitzacions menors. Per contra, l'augment de l'ocupació i l'increment dels salaris d'acord amb la productivitat produïrien un augment dels ingressos. Altres qüestions també mereixen atenció, perquè graven les despeses i redueixen els ingressos: entre d'altres, l'expulsió del mercat de treball dels treballadors grans abans d'arribar a l'edat de jubilació. A més, també cal tenir en compte el transvasament de despeses del Servei Públic Estatal d'Ocupació i la Seguretat Social als Pressupostos Generals de l'Estat, entre d'altres, aquells que afecten les bonificacions i reduccions de les quotes d'empreses. Hi ha altres qüestions que poden comentar-se aquí, per exemple el nivell de desgast i d'esperança de vida de les diferents professions, que no es contemplen al debat i que mereixerien un tracte diferencial i diferenciador. Ja hem comentat que les pensions són un pilar important de l'estat de benestar i per això val la pena no ja recuperar i activar el Pacte de Toledo, sinó també crear un debat social que inclogui totes les claus necessàries per completar l'equació no solament dels ingressos —que ja hem vist que no s'han tingut en compte—, sinó també la forma d'orientar les pensions en una societat moderna solidària i equitativa, tot considerant noves claus que orientin en la reformulació i l'augment dels ingressos, i que també tinguin en compte la possibilitat d'incloure noves partides econòmiques en el capítol d'ingressos que defensin la recuperació dels drets dels pensionistes.